

DOKUMENTUM

E számunk Dokumentum rovata egy konkrét példával szeretné illusztrálni, hogy a minőségbiztosítás és -értékelés gyakran kissé homályosnak, absztraktnak tűnő fogalma miként vihető át a gyakorlatba. Választásunk a minisztérium által támogatott, de önálló intézményként működő, 1992-ben alapított Dán Felsőoktatási Minőségbiztosítási és Értékelési Központra esett, amely eddigi tevékenysége során mintegy 60 felsőoktatási program értékelését végezte el. A Központ munkája alapjául szolgáló ún. általános értékelési modell (general evaluation model) szövegét az alábbiakban teljes terjedelemben közöljük.

TOMASZ GÁBOR

FELSŐOKTATÁSI PROGRAMOK KÖVETŐ ÉRTÉKELÉSI MODELLJE

Dán Felsőoktatási Minőségbiztosítási és Értékelési Központ, 1997. május

Bevezetés

A Dán Felsőoktatási Minőségbiztosítási és Értékelési Központ az Oktatási Minisztérium által támogatott független intézet. Az Értékelési Központ feladata, hogy hozzájáruljon a felsőoktatási programok minőségbiztosításához azáltal, hogy:

- végrehajtja a felsőoktatási programok értékelését,
- megfelelő programértékelési módszereket fejleszt ki,
- segítséggel és tanácsadással szolgál felsőoktatási intézményeknek a minőséggel és értékeléssel kapcsolatos kérdésekben,
- összegyűjti a nemzetközi és hazai minőségbiztosítási és programértékelési know-how-kat.

Az Értékelési Központ tevékenységének jelentős része a dán felsőoktatási programok értékelésének megszervezése és kivitelezése. Az értékelés magában foglalja az oktatás teljes területét, ami azzal jár, hogy az értékelési projekt gyakran több, azonos oktatási területen programokat ajánló intézményt is magában foglal. Az értékelési projekt jelentéssel zárul, amely tartalmazza a vizsgált programok értékelését és ajánlásokat.

A következőkben ismertetjük az Értékelési Központ által alkalmazott programértékelési modellt. A modell kialakításához alapul szolgáltak a nemzetközileg elfogadott értékelési módszerek és eljárások, valamint a Központnak az értékelési projekt bevezetése során szerzett tapasztalatai. Az értékelési projekt három szakaszból áll, amelynek elemeit az alábbiakban mutatjuk be.

- I. szakasz: A projekt megszervezése és elindítása
- II. szakasz: A dokumentáció összegyűjtése
- III. szakasz: A beszámoló elkészítése

Az értékelési eljárás

Egy felsőoktatási program értékelése 12–14 hónapig tart. Az értékelés időtartamát részben meghatározza a vizsgált programok száma és részben az értékelés megkezdésének időpontja, mivel figyelembe kell venni a vizsgaidőszakokat és a tanítási szüneteket. Ezek a körülmények jelentőséggel bírnak az önértékelési folyamat megszervezésében és elindításában, valamint a helyszínen tett látogatások szempontjából.

I. Szakasz

A projekt megszervezése és elindítása

Az Értékelési Központ értékelési projektek előkészítését és végrehajtását csak megbízás alapján vállal. A megbízó többnyire egy országos tanácsadó testület, egy oktatási intézmény vagy az Oktatási Minisztérium. Az elmúlt évek során azonban más minisztériumok is igényeltek értékelési beszámolókat. Az értékelési eljárás után a Központ benyújtja a zárójelentést a megbízónak, majd közzéteszi a beszámolót.

I. 1. Feltételek

Az Értékelési Központ minden egyes projekthez elkészíti az eljárás tervezetét, melyet a megbízónak is jóvá kell hagynia. Ez tartalmazza a részleteket a

- megbízóra,
- az értékelendő területre,
- az értékelési célokra,
- a feladatkörökre,
- az időtartamra vonatkozóan.

A szerződés tartalmazza az általános irányelveket azzal kapcsolatban is, hogy milyen területekre terjedjen ki az értékelés zárójelentése. Általános szabály, hogy a zárójelentésnek minden esetben tartalmaznia kell a programok időszerű hivatalos irányelvi szempontjából jelentős végkövetkeztetéseket és ajánlásokat.

I. 2. Titkárság

Az Értékelési Központ módszertanilag felelős az értékelési projektekért, valamint ellát bizonyos gyakorlati feladatokat ezen projektek megtervezésével és végrehajtásával kapcsolatban. Ez kiterjed az értékelési eljárás irányelveinek meghatározására, annak biztosítására, hogy a projektek kivitelezése a standard modellnek megfelelően, valamint az előre meghatározott időkereteken belül történjék. Mi több, az Értékelési Központ kidolgozza az önértékelésre vonatkozó instrukciók, a lehetséges felhasználói kérdőívek vázlatát, valamint megszervezi és előkészíti a helyszíni látogatásokat. Minden egyes értékelési projektnek külön menedzsere van.

I. 3. Operatív bizottság

Az értékelési projekt szervezéséhez kapcsolódva a Központ a megbízóval egyeztetve, egy operatív bizottságot hoz létre. A bizottság tagjainak a vizsgálandó területre szakmai szempontból rálátással kell bírniuk, miközben elsődlegesen más területtel foglalkoznak.

Továbbá folyamatos a törekvés, hogy a skandináv viszonyokat ismerő szakemberek is helyet kapjanak a bizottságban.

Az operatív bizottság felelős a szakmai elemzésekért, a zárójelentésben megfogalmazott következtetésekért és ajánlásokért. Az értékelési folyamat során a bizottság rendszerint 5–6 ülést tart a projektet vezető menedzserrel. Ehhez kapcsolódnak továbbá a helyszíni látogatások és az utolsó fázisban egy konferencia. A bizottságra a legnehezebb teher az értékelési folyamat

befejező szakaszában járul, amikor is sor kerül az elemzések és ajánlások összegzésére azzal a céllal, hogy az alapján a projektmenedzser elkészíthesse a zárójelentést.

I. 4. Előzetes kutatás

Az Értékelési Központ az értékelési folyamat kezdetén összegyűjti a programok szabályzatait, a tanterveket, a tanmeneteket, az előtanulmányokkal kapcsolatos, illetve egyéb információs anyagokat. Hasonlóképpen összegyűjtik, beszerzik a hallgatókra, végzetekre és felhasználókra vonatkozó információkat is. Az előzetes vizsgálatok felhasználhatók a dokumentációs anyag részeként, amely a zárójelentés alapját alkotja.

I. 5. A vizsgálandó intézmények tájékoztatása

Az értékelési folyamat kezdetén a vizsgálandó intézmények tájékoztató levelet kapnak.

A vizsgálandó intézmények egy közös megbeszélés keretében ismerkednek meg az értékelési projekttel, amelyen részt vesz az Értékelési Központ, az intézmények és lehetőség szerint az operatív bizottság elnöke is, s amelynek során megvitatják a vizsgálat előfeltevéseit, valamint az önértékelési folyamat irányelveinek kereteit. Szükség esetén kétoldalú megbeszélésekre is sor kerülhet ugyanezzel a céllal.

Az Értékelési Központ felkéri az intézményeket, hogy önértékelési csoportokat hozzanak létre, mely csoportok feladata az önértékelési jelentések összeállításából áll. Az önértékelési csoportnak rendszerint tagjai a vezetőség képviselői, a tanácsadók, a tanulmányi hivatal képviselői és a hallgatók. Az önértékelési csoport elnöke egyben kapcsolattartó az Értékelési Központtal.

II. Szakasz

A dokumentáció összegyűjtése

Minden értékelési folyamat központi elemét képezik az intézmények által készített önértékelési tanulmányok valamint az operatív bizottság általi helyszíni szemlék. A dokumentáció magában foglalhatja továbbá a felhasználói vizsgálatok eredményeit is.

II. 1. Önértékelés

Az önértékelés a legfontosabb része a követő értékelési projekteknek. Az Értékelési Központ által kidolgozott *Önértékelés alapelvei* c. dokumentumra alapozva minden intézmény elvégzi saját önértékelését, amely alapján összeállít egy beszámolót.

Az önértékelési beszámolóknak elemzőnek valamint előretekintőnek kell lennie, kimutatva a vizsgált programok erős és gyenge oldalait. A célok két fő pontban foglalhatók össze:

A program céljainak, erős és gyenge oldalainak közvetlenül az érintettek általi értékelése annak érdekében, hogy ezáltal serkentsék a belső minőségfejlesztést és a jövőre vonatkozó stratégiák átgondolását.

A programmal kapcsolatos írásos dokumentáció létrehozása, melyet a záró értékelési beszámoló alapjaként használnak fel.

Az önértékelési beszámoló tipikus esetben tartalmaz mind egy kvantitatív, mind egy kvalitatív részt is, hogy ezáltal megvilágítsa mindazon körülményeket, amelyek a program minősége szempontjából jelentőséggel bírnak. Ez vonatkozik a program céljaira, szerkezetére és tartalmi szempontjaira ugyanúgy, mint a képzési formákra és a számonkérésre, a hallgatók sajátosságaira, valamint az oktató személyzet összetételére. Vonatkozik mindez továbbá a program szervezeti és finanszírozási feltételeire. Az érintett intézményeket arra is felkérjük, hogy ismerjék a létező belső minőségbiztosítási mechanizmusait és jövőbeni minőségfejlesztésekre vonatkozó lehetséges elképzeléseiket – mindezt az önértékelési beszámoló részeként.

Az új, a külső vizsgáztatókra vonatkozó, miniszteri rendeletnek megfelelően a külső vizsgáztatóknak évente be kell számolniuk a programok minőségbeli és szakmai színvonaláról. Ezért az önértékelési beszámoló elkészítésével kapcsolatban arra is felkérjük a programok készítőit, hogy saját maguk is összegezzék a külső vizsgáztatóknak többek közt a szakmai minőségre, a vizsgáztatási gyakorlatra, valamint a hallgatók felkészültségére vonatkozó értékelését.

Az önértékelési beszámoló terjedelmét és időbeli határait elsősorban a vizsgált program nagysága és komplexitása határozza meg. Az önértékelési folyamat rendszerint 3–4 hónapig tart, és a beszámoló terjedelme többnyire 30–50 oldal (mellékletek nélkül).

II. 2. Felhasználók körében végzett vizsgálatok

A felhasználók körében végzett vizsgálat célja, hogy azok is értékeljék a programokat, akik ténylegesen használják azokat. Az ilyen vizsgálat tartalmazza a felhasználók értékelését a programok minőségére, azok erős és gyenge oldalaira vonatkozóan – általánosan és konkrétan egyaránt. A vizsgálatot mindig az alábbi három csoport egyikében végzik:

- hallgatók,
- végzettek,
- munkaadók.

A *hallgatói vizsgálat* célja, hogy feltárja a hallgatók véleményét többek között az egyes tárgyak tartalmi és szerkezeti vonatkozásairól, az oktatási formákról, a tanulási környezetről stb.

A *végzett hallgatók vizsgálata* a program egészére és a program elvégzése által megszerzhető képzettségre világít rá, szoros összefüggésben a munkapiacra az adott pillanatban elfoglalt pozíciójukra.

Végül a *munkaadói vizsgálat* elkészítésének célja lehet, hogy külső értékelést kapjon a végzettek erősségeiről és gyengeségeiről a konkrét munkaerő-piaci helyzetekből leszárt tapasztalatok alapján.

Az egyéni értékelésekkel együtt külön értékelés készül arról, hogy miként, milyen formában erősíti a felhasználói vizsgálat az értékelési projekt dokumentációját. A felhasználói vizsgálat formájának kiválasztása számos megfontoláson alapul, úgymint a hallgatók/végzettek száma, mennyi idő telt el a miniszteri rendelet legutóbbi módosítása és a jelenleg használt tantervek bevezetése óta, a végzettek elhelyezkedési sajátosságai stb.

Az Értékelési Központ kezdeményezi a felhasználói vizsgálatot, amelyet előterjeszt az operatív bizottságnak. A Központ maga is kivitelezheti a vizsgálatot, vagy dönthet úgy, hogy egészében vagy részben egy külső tanácsadó ügynökséget bíz meg a feladat elvégzésére. A vizsgálat általában négy hónapig tart.

A vizsgálat módszere lehet kérdőíves vagy interjú. A vizsgálat eredményeit egy jelentés foglalja össze.

A felhasználói vizsgálat négy szakaszban zajlik: szervezés, végrehajtás, értékelés és a zárójelentés összeállítása. Az egyes személyek megkérdezésére fordított időt a célcsoport nagysága, valamint a kutatás módszere és céljai határozzák meg. Ezért az előre rögzített időkeretek csak tájékoztatásul szolgálnak.

II. 3. Helyszíni látogatások

Az értékelendő intézmények helyszíni megkeresése az értékelési projekt része. A látogatásokra az önértékelési beszámoló befejezése után kerül sor. A látogatások során az operatív bizottságnak lehetősége van külső szakértők bevonására, akik egyes területeken – mint pl. neveléstudomány, szervezés, finanszírozás stb. – megfelelő tájékozottsággal bírnak. Itt meg kell azonban jegyeznünk, hogy amennyiben a külső szakértőket külföldről kérik fel, a dán nyelvtudást feltételül kell állítani, mivel nyelvi korlátok gátolhatják a vizsgált intézményekkel való párbeszédet.

A helyi látogatások során általában külön találkozókra kerül sor a vezetőséggel, az oktatókkal, az adminisztrációs személyzettel, valamint a hallgatókkal. Ez a gyakorlat azt a célt szolgálja, hogy minél több spontán válasz érkezzen a különböző csoportoktól, a különböző kérdésekkel kapcsolatos attitűdökről, amelyek vonatkozhatnak a programok tartalmára, feltételeire és szervezésére. Ezek a megbeszélések alkalmat adnak megfelelő mélységű információk beszerzésére mindazon kérdésekre vonatkozóan, amelyeket az önértékelési beszámoló vagy a felhasználói vizsgálat eredményei vetnek fel.

A helyszíni vizsgálat intézményenként egy napot vesz igénybe. Amennyiben egy értékelési projekt nagy számú intézményt foglal magában, az operatív bizottság dönthet úgy, hogy csak néhány kiválasztott intézménybe látogat el. A helyszíni látogatások után az Értékelési Központ emlékeztetőt szerkeszt, hogy azt az operatív bizottság későbbi munkájában felhasználhassa.

III. Szakasz

A beszámoló elkészítése

Az összegyűjtött dokumentációs anyag alapján az Értékelési Központ összeállít egy előzetes értékelési jelentést, amely az operatív bizottság véleményét tartalmazza. A beszámoló célja, hogy értékelje az összegyűjtött dokumentációs anyagot, és esetleg néhány konkrét változtatási javaslatot tegyen.

Az előzetes jelentés anyagát elküldik az érintett intézmények önértékelési csoportjainak a ténybeli hibák kijavítására. Ezután egy *konferenciát* rendeznek, amelyen részt vesznek a vizsgált programok résztvevői, az operatív bizottság, valamint az Értékelési Központ képviselői. A konferencia elsődleges célja, hogy még az értékelési beszámoló véglegesítését megelőzően megvitassák az operatív bizottság elemzésének és javaslatainak előfeltételeit.

Ezt követően készül el az *értékelő beszámoló*, amit a megbízóhoz és az érintett intézményekhez nyújtanak be. A beszámolót az értékelési eljárás során született dokumentációs anyaggal együtt publikálják.

Az értékelő beszámolók terjedelme ez idáig 50 és 200 oldal között mozgott, a vizsgált oktatási terület jellegétől és az értékelt programok számától függően.

Követő feladatok (Follow-up)

A megbízó felelős a követő értékelések elvégzéséért és azon területek kijelöléséért, amelyekkel kapcsolatban intézkedésekre van szükség az értékelési beszámoló alapvető következtetései és ajánlásai alapján. Az intézmény-specifikus ajánlásokkal kapcsolatos teendők javarészt az adott intézményekre hárulnak. Az ajánlások azonban nemcsak az érintett intézményekre, hanem az értékelt oktatási terület tanácsadó testületére és az Oktatási Minisztériumra is vonatkozhatnak.

(Fordította Degovics Csilla)